

מפגש מס' 11

דף למנחה

ספר במדבר ט'-י"ג
מנהיגות יהושע וכלב (בחטא המרגלים)

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

השבוע סיימנו ללמוד על ההכנות למסע במדבר והתחלנו ללמוד על הליכת בני ישראל במדבר.

פרק ט' - הציווי על עשיית הפסח, 'פסח שני' ותיאור כללי של מסעות העם על פי הענן

פרק י' - החצוצרות ותחילת המסע במדבר

פרק י"א - המתאוונים, המתאוונים ומיניו שבעים זקני ישראל

פרק י"ב - דבריה של מרים אודות האישה הכושית ועונשה

פרק י"ג - חטא המרגלים (סיפור זה ממשיך גם בפרק יד, אותו נלמד בתחילת השבוע הבא)

בפרקים אלו (בעיקר בחלק השני של פרק ט') עם ישראל מתחיל את מסעו במדבר אל עבר ארץ ישראל. לאחר מעמד הר סיני, העם חנה תחת ההר ולמעשה כל הפרקים שלאחר מתן תורה בספר שמות וכן ספר ויקרא כולו נמסרו למשה ולעם כאשר הם חנו תחת הר סיני. חלקו הראשון של ספר במדבר (א'-ט') עוסק בהכנות שונות למסע וכעת מתחיל המסע עצמו.

לימוד מעמיק

חטא המרגלים ומנהיגות יהושע וכלב

בתחילת המסע במדבר, עם ישראל מתלונן על מצבו במדבר ועל כך שהם תאוים לבשר (פרק י"א). חטא המרגלים הוא הוצאת דיבה של המרגלים על ארץ ישראל, ובעקבותיה חשש של העם להכנס אל הארץ. תוצאותיו של החטא היו התעכבות של עם ישראל במדבר במשך ארבעים שנה. בשיעור זה נתמקד בתגובות של יהושע וכלב לחטא המרגלים ונבחן את המנהיגות של יהושע לאור זאת.

חלק א': בין יהושע לכלב

כידוע, שני מרגלים לא שיתפו פעולה עם הוצאת דיבת הארץ, יהושע וכלב, כפי שמפורש בפרק י"ד, ו-ט. אלא שעיון מדוקדק מלמד שיש הבדל בין תגובתו של כלב לזו של יהושע. הביטוי הראשון להתנגדות לעצת המרגלים מופיע כבר בפרק י"ג, בדברי המרגלים אל העם. באמצע נאום המרגלים אנו קוראים:

במדבר י"ג, ל-לא: וַיְהִי כִּשְׁלֹשׁ יָמִים וַיֵּלְכוּ אֶת הָעָם אֶל מִזְשֵׁה וַיֹּאמְרוּ עֲלֵה נַעֲלֵה וְנִרְשָׁנוּ אֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוֹכַח לָהּ. וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוֹכַח לַעֲלֹת אֶל הָעָם כִּי חֲזָק הוּא מִמֶּנּוּ.

יושם לב שכאן מוזכר רק כלב כמי שמנסה להפריע לדברי המרגלים כאשר הוא מבין מה מנסים הם לעשות. יהושע אינו מוזכר כאן. רק בפרק י"ד, ו-ט כאשר העם כולו מתלונן על יציאת מצרים, כלב ויהושע יחדיו קורעים בגדיהם ומנסים לשכנע את העם לחזור בהם.

יש להבין מדוע רק כלב השתיק את העם בשלב הראשון ומדוע שתק יהושע? מספר פרשנים התייחסו לשאלה זו וראשית נראה את דבריהם:

אלשיך במדבר י"ג, כו: או יכוין באומרו "את העם אל משה" (פסוק ל). לומר, ולתת התנצלות על יהושע, למה לא עשה כן גם הוא, כי אם כלב לבדו. לזה אמר שני טעמים. אחד, באומרו את העם. והשנית באומרו אל משה. והוא, כי אילו היה מתקומם הוא, היה פתחון פה לומר, הנה יהושע להיות שהוא המביא את ישראל לארץ, על כן יאמרו כי לעצמו הוא דורש. כי יעלה במעלה ויהיה בישורון מלך, על כן אומר כן. ואינו חש על שום עיכוב. ומה גם אם ימותו אנשים מישראל במלחמה, לא ימות יהושע, כי יסבבוהו כל גבורי המלחמה. ועוד טעם שני אל שתיקת יהושע, והוא, להיות הדבור עתה אל משה, ובוש ממנו. כי יראה כמתאמץ לבא למלא מקומו נצב מלך. ושיעור הכתוב ויהס כלב ולא יהושע. הוא להיות את העם וגם להיות אל משה כמדובר.

רש"י הירש במדבר י"ג, ל: כלב ניסה להניא את העם מלהשמיע את קולו כנגד משה. מיד אחרי שהמרגלים כילו לדבר, פרץ זעם העם על משה. אנחנו מבינים שכלב ולא יהושע קם לדבר, שהרי באותה שעה היה צורך להגן גם על משה. אך העם הכיר את יחסו הקרוב של יהושע למשה, ולפיכך לא היה מייחס משקל רב להבטחותיו של יהושע.

דברי המפרשים ראינו שלוש סיבות לכך שיהושע איננו מגיב ופועל יחד עם כלב כנגד דברי המרגלים:

- א. העם לא היה מתייחס ברצינות לדברי יהושע משום שהוא מיועד להנהיג ולכנהו 'נוגע בדבר': העם יכול לטעון שיהושע רוצה להכנס לארץ מפני ששם הוא יהיה המנהיג, והוא איננו חושש מהמלחמה הקשה בארץ מפני שכמנהיג הוא יהיה מוגן..
- ב. טעם שני שמעלה אלשיך הוא שכלב למעשה נטל את רשות הדיבור והגיב במקום משה, ויהושע לא רצה לעשות זאת שמא זה יראה שהוא מחפש לתפוס את ההנהגה.
- ג. רש"י הירש מסביר להפך: שמכיוון שיהושע מקורב למשה, דברי הגנה שלו על משה לא יתקבלו על לב העם.

לפי שני הפירושים, יהושע מנוע מלהגיב לדברי המרגלים מפני שהוא "נוגע בדבר".

זווית אישית

כיצד היית מגיב כאשר קבוצה שאתה משתייך אליה פועלת בצורה מוטעית בעיניך?

האם היית משתתף איתם למרות שאתה חושב אחרת? או אולי היית שותק ועומד מן הצד? או אולי היית מנסה לשכנע את חברי הקבוצה? מנסה לשכנע את האחרים להקשיב לך במקום להם?

- באילו מקרים היית מגיב ובאילו מקרים היית שותק?
- (ניתן לחשוב על כמה מניעים לשתיקה: נגיעה אישית בדבר; תחושה שהדברים לא יתקבלו; חולשה אל מול האחרים - חשש מפגיעה פיזית או אישית; לפעמים נח לנו שמישהו אחר יעשה את העבודה בשבילנו... ועוד)
- אם רוצים, ניתן להרחיב את הדיון: כיצד יש להתמודד עם החלטות המתקבלות על ידי הרוב הנראות לנו מוטעות מיסודן?
- אפשרות נוספת: האם למי שיושב בהנהלה כלשהי יש זכות לבא ולהגיד לציבור שדעתו שונה משל האחרים, לאחר שהתקבלה החלטה?

אם מקיימים את הדיון הזה, חשוב להדגיש שבמקרה של המרגלים זה מורכב, כי יש שתי הנהגות: ההנהגה של משה על פי ה', שמכוונת לכניסה אל הארץ, וההנהגה של המרגלים, שהם נשיאי העם, ולכאורה היו אמורים להיות גם הם בצד של משה, והנה הם באים ומציגים עמדה אחרת. יהושע וכלב נשארים לויאליים להנהגה של משה ושל ה', ומתנגדים לכיוון המנהיגות החדשה שמובילים המרגלים.

נחזור לעיון בפסוקים המתארים את ההתנהלות של יהושע וכלב בחטא המרגלים, ונסה להוסיף עוד כיוון להבנת הסיטואציה:

ראשית, יש לשים לב שהבדל זה בין יהושע לכלב בא לידי ביטוי גם בהמשך בפרק י"ד כאשר הקב"ה מתאר למשה את העונש של העם שלא יכנס לארץ:

במדבר י"ד, כב-כד: **כִּי כָל הָאֲנָשִׁים הָרְאִים אֶת כְּבֹדִי וְאֶת אֱלֹהֵי אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וּבְמִדְבָר וַיִּגְסּוּ אֹתִי זֶה עֲשׂוֹר פְּעָמַי וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי. אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי לְאַבְתֶּם וְכָל מְנַאֲצֵי לֹא יִרְאוּהָ. וְעַבְדֵי כְּלָב עֲקָב הֵיטָה רֹחַם אֶתְרַת עִמּוֹ וַיִּמְלֵא אֶתְרֵי וַהֲבִיאֲתִיו אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בָּא שָׁמָּה וְנָרְעוּ יוֹרְשָׁנָה.**

הקב"ה מעניש את העם היוצא ממצרים בכך שלא יראו את הארץ ומחריג רק את הכלב מהעונש. מדוע יהושע לא מוזכר כאן? אמנם בהמשך, בפסוק ל, גם יהושע מוזכר כמי שיכנס לארץ ("אם אתם תבאו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשיכון אתכם בה כי אם כלב בן יפנה ויהושע בן נון") אולם **העובדה שבפסוק כד רק כלב מוזכר מלמדת שבאמת הוא היה הפעיל המרכזי כנגד המרגלים וגילה אקטיביות גדולה יותר מיהושע.**

מקור נוסף בו בא לידי ביטוי הבדל זה הוא בתיאור חטא המרגלים על ידי משה בספר דברים. שם שוב יהושע אינו מוזכר אלא רק כלב שלגביו נאמר שה' הבטיח לו "את הארץ אשר דרך בה".

דברים א', לד-לו: **וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹל דְּבָרֵיכֶם וַיִּקְצַף וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר. אִם יִרְאֶה אִישׁ בְּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר הַרְעָה הַזֶּה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי לְתַת לְאַבְתֶּיכֶם. זולתי כלב בן יפנה הוא יראנה וְלוֹ אָמֵן אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ בָּהּ וּלְכַנְּיוּ יַעַן אֲשֶׁר מָלֵא אֶתְרֵי ה'.**

מקור אחרון שנזכיר הוא יהושע פרק יד, ז-טו. בפרק זה פונה כלב אל יהושע ומבקש ממנו לתת לו לכבוש את נחלתו. בין השאר, הוא אומר לו את הדברים הבאים:

יהושע י"ד, ז-ט: **בְּן אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲנִכִּי בְּשִׁלְחַת מֹשֶׁה עֶבֶד ה' אֹתִי מִקְדֹּשׁ בְּרַנֵּעַ לְרַגֵּל אֶת הָאָרֶץ וְנָאֲשַׁב אֹתוֹ דָּבָר כְּאֲשֶׁר עַם לְבָבִי. וְאֲחִי אֲשֶׁר עָלוּ עִמִּי הִמְסִיוּ אֶת לִבְ הָעָם וְאֲנִכִּי מִלֵּאתִי אֶתְרֵי ה' אֱלֹהֵי. וַיִּשָּׁבַע מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר אִם לֹא הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַכְתָּ רַגְלֶךָ בָּהּ לֶךְ תִּהְיֶה לְנַחֲלָה וּלְכַנְּיֶךָ עַד עוֹלָם כִּי מִלֵּאתִי אֶתְרֵי ה' אֱלֹהֵי.**

ניתן לראות שכלב, שמדבר עם יהושע, כלל לא מזכיר את חלקו של יהושע בסיפור. על פי סיפור זה רק כלב הוא זה שעמד אל מול המרגלים. כפי שראינו, לפחות לגבי התגובה הראשונית לדברי המרגלים, דברים אלו אכן מדויקים.

ברור, שגם יהושע לא הסכים לדברי המרגלים, והשתיקה שלו לא נובעת מהסכמה עמהם. אך הבחירה של יהושע לעמוד מן הצד ולא להתעמת עם המרגלים מעידה על אופי יותר עדין ופחות מנהיגותי.

על ההבדלים בין דמותו של יהושע לדמותו של כלב ראו ב**מאמר של הרב ד"ר תמיר גרנות** או ב**שיעור שלו** באותו נושא.

[לחצו כאן לקריאת שיר של זלמן שז"ר על דמותו של כלב](#)

חלק ב': מנהיגות יהושע

כל זה מוביל אותנו לשאלה מעניינת. כידוע, מי שהחליף לבסוף את משה, לקראת הכניסה לארץ ישראל הוא יהושע. אך מדוע? היינו מצפים שלקראת הכניסה לארץ, בה יהיה צורך להילחם כנגד עמי כנען, ייבחר מנהיג צבאי עוצמתי, ולכאורה כלב ראוי לכך מפני שהוא מגלה מנהיגות משמעותית ועוצמתית. בנוסף לכך, יש לזכור שהוא גם מראשי שבט יהודה (י"ג, ו), שבט שיועד לו תפקיד הנהגת העם (בראשית מ"ט, י). ואכן, כאשר משה פונה אל ה' ומבקש שהקב"ה ימנה לו מחליף הוא לא מזכיר כלל את יהושע: "ויפקד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה" (במדבר כ"ז, טז). **מדוע, אם כן, ה' בוחר ב יהושע ולא בכלב?**

ראשית, יש לציין שגם יהושע מוכר כמנהיג מעשי וצבאי, כפי שהיה בסיפור המלחמה מול עמלק:

שמות י"ז, ט-יג: ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלהים בידי: ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק ומשה אהרן וחוור עלו ראש הגבעה: ויהי כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק: וידי משה כבדים ויקחו אבן וישומו מתתיו וישב עליה ואהרן וחוור תמכו בידי משה אהרן ויהי ידיו אמונה עד בא השמש: ויהלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי מרב:

בסיפור זה, יהושע מתפקד כמנהיג צבאי, ולעומת זאת משה ואהרן מהווים את המנהיגות הרוחנית של העם. גם כאשר עם ישראל נכנס אל הארץ, יהושע מתפקד כמנהיג צבאי ומוביל את העם בכיבוש הארץ.

אולם, ההיכרות **העיקרית** עם יהושע **בתורה** היא בתור **משרת משה**, אשר נמצא איתו תמיד ואפילו מלווה אותו בעלייתו אל הר סיני ובירידתו ממנו:

שמות כ"ד, יב-יד: ויאמר ה' אל משה עלה אלי הקרה ונהיה שם ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר פתיתי להורגם: ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר האלהים: ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה עד אשר נשוב אליכם והנה אהרן וחוור עמכם מי בעל דברים יגש אליהם:

שמות ל"ב, טו-יח: ויפן ויגד משה מן הקר ושני לחת העדת בינו לחת פתבים משני עבריהם מזה ומזה הם פתבים: והלחת מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלחת: וישמע יהושע את קול העם ברעה ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה: ויאמר אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה קול ענות אנכי שמע:

שמות ל"ג, יא: ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו וישב אל המחנה ומשרתו יהושע בו ונו בער לא ימיש מתוך האהל:

יהושע ליווה את משה בכל מעשיו, ואפילו עלה עמו להר סיני (כנראה לא עד לדרגה שמשה עלה, אבל יותר משאר זקני העם שנשארו למטה). בדרך זו ספג יהושע תורה ממשה באופן ישיר וקבוע, ולכן הוא הראוי ביותר להיות ממשיכו הרוחני של משה. גם מידת הענווה של יהושע מהווה המשך למידת הענווה של משה רבנו, וכאשר מחפשים מנהיג מחליף למשה, לא מחפשים מנהיג צבאי ומדיני בעל עצמה, אלא דווקא מנהיג רוחני ועניו, שיוכל להמשיך להנחיל את התורה לעם, להדריך אותם בשמירת התורה ובהליכה בדרך ה'. הענווה מאד חשובה בהקשר זה: רק אדם עניו יוכל לראות את עצמו כממשיך הדרך ולא כפורץ דרך חדשה ושונה. וזה מה שנדרש מיהושע - להמשיך את דרכו של משה, להמשיך להנחיל את התורה שמשה קיבל מסיני.

לכן, על אף העדיפות הברורה של כלב מבחינת גילוי מנהיגות ועוצמה אישית, יהושע נבחר להיות המנהיג. ההיבט הרוחני הוא החשוב יותר בהנהגה של עם ישראל.

כך אכן מצווה ה' את יהושע בראשית דרכו, בספר יהושע פרק א':

יהושע א', ח-ז: רק חזק ונאמן מאד לשמר לעשות ככל התורה אשר צוה משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאל למען תשפיל בכל אשר תלך. לא ימוש ספר התורה הזו מפיה ונהיית בו יומם וליילה למען תשמר לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואת משפיל.

בסוף ספר יהושע, מתוארת ברית שכורת יהושע בין ה' ועם ישראל. בברית הזו יהושע מוכיח את עם ישראל ושואל אותם בצורה ישירה "את מי תעבדו?" (ט). אחרי שהעם בוחר לעבוד את ה', יהושע ממשיך להוכיח אותם ובסופו של דבר הוא אף 'שם' לעם חוק ומשפט:

יהושע כ"ד, כה-כו: ויכתת יהושע ברית לעם ביום ההוא וישם לו חק ומשפט בשכם. ויכתב יהושע את-הדברים האלה בספר תורת אלהים

כך יהושע ממשיך גם בהקשר הזה את תפקידו של משה, והוא מעביר מצוות וחוקים לעם.

סיכום

תפקידו של המנהיג המכניס את העם לארץ ישראל מורכב משני עניינים:

- א. מנהיגות מעשית צבאית, להובלת העם לכניסה אל הארץ, כיבושה והנחלתה.
- ב. מנהיגות רוחנית, להמשך הנחלת התורה לעם.

ה' בוחר ביהושע לתפקיד מורכב זה, דווקא מפני שהוא איש רוח, מפני שההובלה של עם ישראל צריכה להיות ממקום רוחני משמעותי, וההנהגה המעשית צריכה לבא מתוך ההנהגה הרוחנית

להרחבה

מאמרים ושיעורים נוספים על דמותו של יהושע
 דוד נתיב - משה ויהושע - דמותו של יהושע בתורה
 הרב ד"ר שוקי רייס - בין יהושע "משרת משה" למשה "עבד ה"
 הרב ד"ר שוקי רייס - שתי מגמות בהצגת דמותו של יהושע (שלושה חלקים)
 הרב איתמר אלדר - מידת הענווה של יהושע
 הרב יהודה מאלי - יהושע - ממשיכו של משה או מנהיג העומד בפני עצמו?

הקדמה לקראת השבוע הבא

בשבוע הבא נלמד על המצוות שנצטוו ישראל לאחר חטא המרגלים, ועל מחלוקת קרח ועדתו ומצוות הכהנים המופיעות לאחריה.